

Spomeniki naše viharne
utrujenosti in hrepenenja,
okrepenele kaplje življenja,
čisto slučajne snežinke,
prosojne postojanke svetlobe —

v vas domujejo, z vami potujejo,
dragi kamni, grobo klesani
in pokončni, v koloni kot partizani
čez planoto večnosti, naši prividi,
naše suhe solze
in naš ponos.

Drago Jančar

Do bajte ob reki

Noč je bila dolga in malodane brez sna. To je bilo Antonu, vaje-nemu tujih postelj in drugih pokrajin, povsem nerazumljivo. Kajpada ni šlo zgolj zato, da so se mu pred očmi vrstile podobe iz prejšnjega dne, polja, ki so brzela mimo vlaka, gozdovi, ki so se v tej deželi ne-skončno daleč razprostirali, telefon-ski drogovi, čuvajnice ob progi in podobne reči. Takšnih večerov in takšnih počitkov se je bil že povsem

privadil, a tokrat se je, začuda, dogajalo nekaj povsem drugega, nekaj, kar ni bilo v skladu z ustaljenim redom, s pričakovanimi mislimi in podobami, z navadnimi občutji, ki so mu sicer klicala sen na oči. Nemara je po obilni večerji celó nekoliko zadremal. Natančno se je spominjal, da se je slekel, položil hlače čez stol, spravil puško v omaro, da, celo zobe si je umil, in mirno legel v posteljo. Ko je Anton odprl oči, je ležal na preprogi sredi sobe, na hrbtu, z razprostrtimi rokami, nogami krčevito stegnjenimi, z glavo kot prikovano na tla. Ležal je takole na preprogi in pozorno opazoval okno, ki se je zlagoma, a zagotovo, centimeter za centimetrom približevalo in oddaljevalo. Postajalo je manjše, znak, da se oddaljuje, pa zopet večje in

večje, ko se je približevalo njegovemu nemočnemu telesu in trudnim, vendar nadvse pozornim in previdnim očem. Bilo je popolnoma tiho. Bilo je tako tiho, da je mogel razločno videti okenske križe v mesečevi in neonski svetlobi, zgolj okenske križe, ki so se vztrajno približevali in oddaljevali. Skušal se je zdramiti, premagati to strahotno negibnost in tišino, to nesrečno blodnjo zimske noči v neznanem kraju, pa je bil vsak napor zaman. Anton je vedel, da je popolnoma buden, da se natančno zaveda svojega položaja in bo v tej drži bržkone še moral nekaj časa vztrajati. Kajti prihajal je peklenški privid, ki se ga je tako dobro spominjal iz otroških let. Vselej, kadar je imel vročino, kadar je ves oslavljen in nemočen ležal zavit v odeje, se mu je prikazal. Le da tokrat ni bil nikakršen privid, saj je bil buden, pod prsti je čutil preprogo, noge, krčevito stegnjene naprej, glavo na tleh, oči, zazrte v prihajajoče in odhajajoče okno. To je bil debel, mesnat, star, zelo star konj z nabrekli žilami na bokih, modrimi okroglimi žilami na bokih in na umazanem trebuhu. Čisto mirno in neslišno je prišel v sobo in sklonil glavo nadenj. Tudi na glavi so mu tekale te žile, tudi oči je imel prepredene z drobnimi rdečimi žilicami, ves je bil odvraten, ves sluzast, ves se je premikal in preoblikoval, debeli kosi bele, sluzaste premikajoče se snovi, prepredene z drobnimi rdečimi nitkami polnimi krvi, ki v drobnem curku teče skozi. Zdelo se mu je preneumno vse skupaj, ta groza, ta konj, zelenkasto okno s križi, on na preprogi, v tuji deželi v tuji sobi, nemočen, oslavljen. Preneumno, moral bi vstati in zamahniti z roko, zakleti ali kaj, postalo ga je strah, resnično ga je začelo zebsti od groze, njega, lovca neustrašnega, ki bo v teh krajih lovil zveri, ki si bo obesil zajcev in fazanov okrog pasu, ki bo ustrelil jelena; tudi na ušesih je imel konj drobne modre žilice, neslišno se je premikal sem ter tja po prostoru, velikanski konj, privid iz otroških let. Usta je imel polna, teh žilic, te svinjarije, postalo mu je slabo, želodec se mu je dvignil, bruhal je po preprogi, v lastnem kozlanju je nesrečni Anton to noč obležal. In ni imel toliko moči, da bi bil vstal in se sprehodil po sobi, odprl okno, se naužil svežega zraka, odprl vodovodno pipo, si zmočil čelo in obraz. Nič takega ni storil.

To se je zgodilo šele veliko pozneje. Zdelo se mu je, da se že svita, da vstaja dan, odprl je oči, a noč je bila tako nepremična kakor prej. Le da so se stvari nekako uredile. *Zavesa na oknu so se nalahno premikale, z ulice je bilo zaslišati hupanje avtomobila, v dalji je nekdo zateglo in brez prave melodije nekaj prepeval, zateglo in turobno, kakor pač prepevajo v tej deželi.* Dvignil se je na komolce in se zagledal v okno, čakal je, da se bo ves, telo in duha ubijajoč prizor ponovil. Kar nekako se je sprijaznil s tem. Spokojno in vdano se je naslonil na komolce, tokrat pripravljen, da se bo uprl, da bo vstal, stopil k oknu ali napravil karkoli podobnega, kar bi utegnili nesrečni privid pregnati. Pa se ni ponovilo. Preneumno, preneumno, je mrmral, jutri lov in fazani in take reči, zdaj pa taka groza, saj se nisem napil, saj nisem preveč jedel, saj sem zdrav, kaj je potlej? Zakaj te peklenške blodnje, zakaj te peklenške blodnje? Ko se je ozrl okrog sebe, je videl, da je pravzaprav vse na svojem mestu, da je soba ravno takšna kot prejšnji večer, da so hlače lepo zložene; vstal je in našel puško, spravljeno v omari. Le

tista zategla pesem se je monotono ponavljala. Sicer pa je bilo popolnoma tiho. Stvari so zopet zadobile svoj red, umiril se je in legel na posteljo. Preden je zaprl oči, je s pogledom še enkrat preletel sobo. Tam, kjer je imel poprej položeno glavo, je bil kupček nesnage, a tedaj se mu je zazdelo, kot da leži tam na preprogi sesirjena, sluzava, črna kri.

Skočil je iz postelje in kozlanje počistil, a preden je zaspal, je videl, da je kri še zmeraj tam.

Jutro je prišlo kmalu. Vstal je, se umil, oblekel in opravil še druge reči, ki se pač postorijo zjutraj. S posebno skrbjo je pripravil puško, oprtal si jo je čez ramo, tako je bil videti pogumnejši in večji, pa tudi sledovi hude noči so bili manj opazni. Ne samo za ljudi, ki ga bodo videli, ko bo stopal po ulici, tudi zase, še posebej zavoljo samega sebe.

Morebiti je mislil, da mu bo telo lažje, korak prožnejši, hoja bolj vzravnana, ko bo stopil na sveži zrak, ko se bo naužil vstajajočega dneva. Morebiti je mislil karkoli podobnega, toda prevaral se je; to je bila zmota, varljiv up, lažna tolažba. Kajti ulica nikakor ni kazala svetle in prijazne podobe kakor ulice v mestu, od koder je Anton doma, kjer je njegov tihi in mirni in prijazni domek. Tam so ulice svetle in sončne, kar vabijo, da se zalezeš vanje, in tam nekje na vogalu ali ob izložbi ždiš pritajeno, a spokojno, s cigareto med zobmi in čepico na očeh. Tale ulica je bila nekaj povsem drugega. Ne samo da je bila tuja, tuja pokrajina, tuja dežela, tuj svet, bila je tudi mračna in žalostna, umazana in tiha. Kakor da se je na tej prekleti zasneženi, do oken zameteni, prazni cesti še včeraj zgodilo nekaj hudega. Nekaj krvavega, nož, krik in take reči. Prav gotovo se mu je pod kožo zalezal ta klavrni občutek tudi zavoljo tega, ker so mu že v prijazni domovini pripovedovali nemalo srhljivih zgodbic, kakor so se baje zgodile v teh krajih med zadnjo vojsko. A glej, tudi v njegovem mestu ni bilo vselej tako svetlo in lagodno kakor dandanašnji, pa zavoljo tega nikoli ni čutil takšnega pritiska na senceh, takšne divje, čute in misel ubijajoče, gonske želje po begu, po kakšni pomladni pokrajini, zelenih gozdovih ali čem podobnem.

Ne, ulica nikakor ni kazala svetle in prijazne podobe. Ob strani je bila steptana gaz pa so se mu noge kljub temu pogrezale do kolen v sneg, hiše so tiščale k tlom in skupaj. Vso noč je moralo snežiti, je dejal, zato je ulica tako zasnežena, prav gotovo je vso noč snežilo. A čudno, je dejal, a čudno, da se je tista pesem, ki so jo prepevali nekje v daljavi, slišala tako dobro. Nemara, je dejal, nemara pa je sploh niso peli kje v daljavi, morda so jo peli tik pod oknom. Prav gotovo, je dejal, prav gotovo so jo peli tik pod oknom, le da je zaradi obilice snega ni bilo tako slišati. Sneg zaduši glasove, je dejal, sneg zaduši glasove, zato je ni bilo tako dobro slišati. Vasi v tej ravnini so bile neznansko dolge. Hiše so se v nedogled vrstile na obeh straneh ulice. *Kjer naj bi se ulica končala, se je z ostrim zavojem spremenila v naslednjo ulico in prav gotovo tudi naslednje ni bilo tako kmalu konec.*

Pritisk na sence se je stopnjeval, dihanje je postajalo težje in težje, Antonu se je nenadoma zdelo, da mu zmanjkuje zraka. Skušal je teči, toda to je bilo bržkone nemogoče, ne samo zavoljo prečute noči, ne samo zavoljo pritiska na senceh in v prsih, ne samo zavoljo čudnega strahu, ki se ga je

zopet polaščal, tudi zaradi visokega snega, okornih čevljev, težke obleke, okornega telesa, tudi zaradi puške, obešene čez ramo, ni mogel pohiteti. Kajti noge so se mu pogrezale do kolen v sneg, telo ga je vleklo k tlom, hiše so težile skupaj in navzdol. Toda to je vendar široka ulica, je rekel, to je vendar neskončna planjava, tukaj je mogoče teči in poskakovati, po takšni pokrajini je vselej mogoče. S hrbtom se je naslonil na zid, z glavo se je dotaknil hrapave površine temnega poslopja. Vse močneje je pritiskal s hrbtom in glavo ob zid, noge so mu počasi popustile, zlezal je k tlom in čisto mirno sedel v sneg. Telo se mu je razlezlo na vse strani in Antonu je nenadoma odleglo.

In nenadoma se mu je razodelo. Sedaj je vedel, kam je namenjen. Le ta trenutek je potreboval, en sam trenutek sprostitve in miru mu je bilo treba, da se je obvladal, da je začel zbirati svoje misli, da je mogel zaslišati svoj glas, začutil utrip srca, sopenje, ki mu je prihajalo iz grla. Sedaj je vedel, kam je namenjen. Vedel je, zakaj je sedel na vlak in se pripeljal v to deželo, vedel je, zakaj nosi puško na rami, vedel je, zakaj je preživel tako odurno noč, vedel je, zakaj ga ne nesejo noge, zakaj je ulica temačna, zakaj je padel sneg, zakaj mu razbija srce, vedel je, zakaj pritisk na senceh, vedel je, zakaj te blodnje v tej pokrajini. Uredil se je in umiril, globoko je zadihal, kajti vedel je tudi to, da bodo odslej stvari tekle drugače. Bolj naravno in umirjeno, bolj sproščeno in lagodno, kajti treba je priti do cilja in kje je cilj, je sedaj vedel.

Anton je počasi vstal, otresele je sneg s sebe in se s trdimi koraki napotil po gazi. Zaslišal je tanko cingljanje zvončkov; ko se je ozrl, je bilo cingljanje že mimo, izgubljalo se je tam nekje proti koncu ulice. Bile so sani, nekdo je sedel na njih zavrt v kožuhe, pomahal mu je in nekaj zaklical. Tudi Anton je pomahal in nekaj zaklical. Če se bi bilo to zgodilo nekaj trenutkov poprej, bi bil tega gotovo ne mogel storiti, vendar je bil tokrat svet drugačen, zapel si je suknjič, pomahal še enkrat, zaklical še enkrat in stekel po ulici.

Johan ga je čakal, kakor sta se bila dogovorila. Stopical je sem ter tja po snegu in od časa do časa zahukal v dlani, kakor hukajo ljudje pozimi, kadar nimajo kaj početi.

- Imel sem odurno noč, prijatelj, je rekel Anton.
- Ja, je dejal Johan.
- Kdo je bil mož na saneh? je rekel Anton.
- Človek iz teh krajev, je dejal Johan.
- Človek iz teh krajev, je rekel Anton.
- Ja, je dejal Johan.
- Ne bo si naju zapomnil, je rekel Anton.
- Morda pa, je dejal Johan.
- Kar pojdiva, je rekel Anton.
- Prav, je dejal Johan.
- Še nekaj, je rekel Anton.
- Kaj, je dejal Johan.
- Povedal ti bom med potjo, je rekel Anton.

Videti je bilo, da je Johan tisti, ki natančno pozna pot. Krenil je prvi, Anton pa je stopal tesno za njim. Nekaj časa se je trudil, da bi stopal po stopinjah, ki jih je za seboj puščal Johan, v istem ritmu kot Johan, povsem hkrati, desna na prostor, ki ga je trenutek predtem zapustila Johanova desna noga, leva noga zadaj, v luknji, ki jo je bila naredila Johanova leva noga. Morebiti bi vzdržal v takem ritmu dlje časa, a za to bi bilo potrebno veliko napora, kajti povsem jasno je bilo, da so predhodnikovi koraki veliko daljši, da je tudi bolj spreten in izkušen pešec. Navsezadnje pa povsem natančno pozna te kraje in dovolj dobro ve, kje bo stopal počasneje in kje bo hojo umiril, kje bo treba zaviti in kje zastati. Vse to so bile odločilne prednosti za Johana in Anton je ubral bolj pametno, tako, ki ga je manj utrudila in ob kakršni se je mogel čutiti tudi bolj samostojnega, bolj samozavestnega.

Sivi in prosojni dan se je nekoliko zjasnil. Anton se je tokrat menda prvič tega dne ozrl okoli sebe z namenom, da bi tudi kaj videl, da bi mu ostalo kaj v spominu in kakšno podrobnost si je potrebno tudi zavestno vtisniti v spomin. Tisto, kar ti ostane, kar tako, mimogrede, je zamrmral Anton, se pozneje pokaže vse skrivljeno, čudno popačeno; nič ni mogoče pravega razbrati, nobene natančne predstave si ne moreš priklicati pred oči.

Hiše na levi in desni so bile pravzaprav majhne, pritlikave zgradbe, s svetlimi pročelji in svetlimi, visokimi plotovi, ki so se raztezali od ene do druge. Med posameznimi stavbami so bila menda dvorišča, a tega ni bilo mogoče ugotoviti, saj so bili plotovi zelo visoki in tudi skozi špranje, ki so zevale tu in tam, ni bilo mogoče videti nič določnejšega. Tudi vsa okna so bila zaprta. Antonu se je zdelo, kakor da hodi po dolgem, širokem hodniku. Morebiti zato, ker ni mogel, naj se je še tako trudil, ujeti najmanjše podrobnosti iz notranjosti, samó pročelja in plotovi, kar naprej. Takšne so te vasi v teh prekletih ravninah, je zamrmral Anton. Johan je počasi obrnil glavo, ne da bi bil za trenutek zastal, noge so se kar premikale v enakomernem ritmu, le glava se je obrnila, tudi telo je ostalo nagnjeno naprej, kakor je zahtevala hoja, le glava se je obrnila in vprašala Antona, kaj neki kar naprej godrnja.

— Kako praviš, je vprašal tudi Anton.

Pravim, da zakaj neki kar naprej godrnjaš, je odgovoril Johan.

— Da godrnjam? Saj ne godrnjam, je rekel Anton.

— Kaj si me pa hotel prejle vprašati, je rekla glava in se čisto počasi zopet vrnila v prejšnji položaj. Ko se je takóle obračala, so oči nemara nekaj časa zastale na steni, ki je tekla na desni, obstale na plotu, ki se je približal, potem pa zopet predse, navzdol, na pot, in odslej ves čas tako, pridno sledeč hoji in snegu, ki je izginjal pod nogama.

— Hotel sem reči, če je mogoče, da je ponoči peljal tod kak avtomobil, je pripovedoval Anton, ponoči sem slišal hupanje. Razločno sem slišal hupanje. Prav zares je peljal mimo okna nekakšen avtomobil. Johan je korakal naprej, zrl je v tla, nič se ni ozrl, nič ni odgovoril. Anton je čakal na odgovor, resnično ga je zanimalo, kaj se je zgodilo ponoči, saj je vendar zdravemu razumu povsem tuje takšno hupanje avtomobila v tem snegu, saj je vendar povsem nemogoče, da bi v takšni noči tod okrog vozil avtomobil.

— Zakaj mi pa nočeš odgovoriti, Johan? je kar se da prijazno dejal Anton. Johan, odgovori mi vendar. Takole zbliza mu je zrl v tilnik, gledal je v njegov debeli tilnik in čakal na odgovor. Počakaj, da razmislim, je rekel Johan, potem pa lep čas nič.

— Slišal sem tudi nekakšno zateglo petje, je dejal Anton in se docela posvetil hoji.

V spomin pa so se mu vtisnili dimniki, ki so bili vsi črni in tihi, nič se ni kadilo iz njih, nobenega znaka življenja. Tudi plotovi in venci, ki so bili obešeni na pročelja nekaterih hiš, so mu ostali v spominu.

Kmalu sta pustila hiše za seboj, sredi visokega dne se je pred njima odprla neskončna bela pokrajina, nobenih dreves, zelenja, telefonskih drogov ali česa podobnega. *Tam daleč je videl teči reko, potem je začutil pritisk na senceh in videl je bolnika, ki je z nerodnimi kretnjami skušal vstati iz postelje, pa je obnemogel omahnil.*

Iz daljave je zazvonilo. V kakšni cerkvisci se je nekdo obešal na zvon, klicali so ljudi k maši. Tod, kjer sta hodila, ni bilo nobene poti, nobena steza ni vodila čez to planjavo niti sledov živali, kakšnega zajca ali česa podobnega, kar bi utegnilo teči po globokem snegu, ni bilo videti. Zato tudi ni bilo verjetno, da bi sem zašel še kak človek, ki bi se napotil k jutranjemu svetemu opravilu. Nikogar ne bo, prav gotovo ne bo nihče zašel skozi to pusto pokrajino, je dejal Anton. Sama sva, je še rekel, sama greva svojemu cilju naproti. Zvon je utihnil, čez čas pa je bilo v krajših presledkih slišati še nekaj udarcev. Kar nekako privalili so se ti zakasneli zvoki, drug za drugim so prišli. Nič ni bilo več slišati tistega odzvanjanja, ko se bobnenje zvonov preliva, ko drugi udarec odgovori prvemu in se z njim zlije, tretji drugemu in tako naprej. Nič takega ni bilo. Ko je poslednjič zazvenelo v zraku in se je Antona polastil povsem jasni občutek, da je zvonjenja konec, ko je še tisto brnenje, ki ostane nekaj časa v zraku, odplavalo po planjavi, je vnovič udarilo. Nepričakovano je zazvenelo, utihnilo, in se čez čas znova prikotnilo. Tako Anton še lep čas med hojo ni mogel vedeti, ali je bil zadnji zven zvona res zadnji ali pa bo prišlo še enkrat in po tistem znova. Johan ni niti trenil, medtem ko se je Anton vznemirjen obračal in prisluškoval na vse strani, oziral se je, če bo kje zagledal kakšno živo bitje, dim iz hiše ali kaj podobnega. Johan ni niti trenil, gledal je strmo navzdol in si utiral gaz.

— Tvoji počasni možgani se menda ne morejo ukvarjati z ničemer drugim, kot z gazanjem snega, kajne? je rekel Anton. Johan je molčal.

— Johan, nič te ni strah, kajne? Kajne, da ne misliš na nič drugega kot na hojo? je znova začel Anton. Johan je molčal in debeli tilnik premikal v ritmu hoje. Kajne, Johan, da te ne zanima drugo kot globok sneg, je rekel Anton, a Johan je vztrajno molčal.

Reka, ki jo je Anton ves čas videl teči na obzorju kot vijugajočo se drobno črto, se je počasi razširila, znamenje, da sta precej bliže. Sedaj je bilo z gotovostjo mogoče reči, da je to reka, saj je bila črta sedaj tako široka, da je bila vsaka druga možnost izključena. Saj vendar že ves čas veva, da je to reka, kajne Johan? je dejal Anton in ni pričakoval odgovora.

Zamenjala sta se, kajti cilj je bil sedaj jasno viden, reka je bila vidna in najprej je bilo treba priti do reke. Nič drugega kot izbrati najkrajšo pot čez planjavo, za to pa ni bilo potrebno poznati poti, kakor doslej. Morda je bil vmes še kakšen razlog, a gotovo je bil odločilni ta, ko je Johan predlagal, da bi se zamenjala. Sedaj je Anton gazil po globokem snegu in čutil je, kako Johan stopa po njegovih stopinjah. Res so mu bili razmiki nekoliko prekratki, toda doslej so bili za Antona predolgi, in kakor se je moral poprej Anton truditi, da je stopal po njegovih stopinjah, se je sedaj mučil Johan, da je skrajšal korak. Anton je čutil, kako Johan stopa v luknje, ki jih pušča za seboj, čutil pa je tudi, kako mu Johan zre v hrbet. Natančno je čutil, da mu Johan zre v hrbet nepremično, kakor prej predse v sneg; oči mu prav nič ne poplesujejo kakor poprej njemu, gor in dol po hrbtu, po glavi, in naokrog po planjavi. Ne, Johan je buljil povsem nepremično.

— Johan, si prepričan, da je mož bolan? je vprašal Anton.

— Prepričan, ne more vstati iz postelje, je rekel Johan.

— Kaj pa, če je medtem ozdravel in bo tekel, ko bova prišla, je vprašal Anton.

— Ni ozdravel in ne bo tekel, je rekel Johan.

Reka je postajala vse širša, a zdelo se je, da je pred njima še dolga pot. Postajala sta utrujena, kajti vas sta pustila že daleč za seboj, komaj da je bilo videti nekaj temnega tam zadaj. Za njima je ostajala vijugasta sled.

Ko sta sedla v sneg, da bi si odpočila, si je dal Johan opraviti s škornji, Anton pa je pridno opazoval. Ozrl se je k svojim nogam in videl, da je tudi njegova obutev premočena. Bila je povsem premočena, a začuda: na nogah ni čutil nobene vlage. Bilo mu je prijetno toplo, po vsem telesu se mu je razlegla omamna toplota, najraje bi bil legel in zaspal. Naslonil je glavo nazaj, dvignil oči k nebu, tudi roke so se odlepile od snega, počasi so se pomikale navzgor, po kolenih, po telesu, vse do obraza, zbile so čepico z glave, segle so v lase, tukaj so se krčevito sklenile in nekajkrat sunkovito potresle glavo. Prav tako, kakor počnejo žalujoče ženske, Anton jih je že videl, natančno tako počnejo v teh krajih, kadar žalujejo za umrlim. Le tuliti bi še bilo treba, je rekel, tako bi bilo treba tuliti, da bi se slišalo siloviteje in više, kakor je bilo slišati zvonjenje. In potem bi bilo natančno tako, Anton bi bil kot žalujoče ženske v teh krajih, ki silovito tulijo in si pulijo lase, kadar žalujejo za umrlimi. Mirno in previdno je pobral čepico, otrsels sneg z nje in si jo čisto nalahno položil na glavo. Potem se je nagnil naprej, prednji del života se je naslonil na kolena in Anton je pogledal mimo prijatelja, ki si je še zmerom dal opravka s škornji, nekje mimo Johanove glave je zrl proti reki; v območju vidnega pa je bilo Johanovo uho, sneg in reka tam v daljavi.

Bila sta že čisto blizu reke, ko se je Anton ozrl nazaj. Videl je gaz, ki sta jo pustila za seboj; vijugala se je sem ter tja, malo pa tudi gor in dol, ponekod je sploh ni bilo videti, ker so jo zakrivale majhne vzpetine. Sedaj je spoznal, da ta prekleta ravnica sploh ni tako ravna, kakor je bilo videti, saj se je gaz vijugala, vzpenjala in spuščala daleč tja proti temni gmoti hiš, ki so ždele v ozadju, komaj vidne tam na obzorju. Sedaj se je iz nekaterih

bajt že sukljal dim, znamenje življenja. Ljudje so vstali, rogovilijo in roban-tijo po prostorih, pripravljajo si zajtrke, obregujejo se drug ob drugega. Noči so tukaj dolge in pozimi povrhu vsega ljudje vstajajo pozno, ko se zasvita, se skobacajo iz postelj, nikamor ne hitijo, nobeno delo jih ne čaka, le postelja, žrtje in kvantanje. To so trudne in dolge zime, v dolgih nočeh se sovražita moški in ženska, to so dolge in trudne noči. Bila sta že čisto blizu reke, ko se je Anton ozrl nazaj, pomislil je, da bi se še lahko vrnil. Kar obrnil bi se in jo po gazi ucvrl nazaj. Najprej bi tekkel, Johan bi kričal za njim, preklinjal bi in mu grozil, on bi pa čisto mirno in brez besed tekkel, gledal bi predse, nikamor se ne bi ozrl, le tekkel bi, dokler se ne bi utrudil.

Nič takega ni storil. Gazil je sneg in gledal v reko, ki se je počasi približevala. Bila sta že čisto blizu, ko se je pokrajina nenadoma spustila navzdol k obali. Saj je bilo težko verjeti, da se tukaj svet spušča, ko pa je bilo reko videti že od daleč, temen trak, ki se je počasi širil, ko sta se približevala. Morebiti pa se je pokrajina s te strani ves čas nagibala navzdol, morebiti sta se ves čas spuščala, le da se je Antonu sedaj dokončno razodelo, da se svet nagiba proti reki.

Tako ali tako, bila sta tukaj in domala na cilju. Drugo obrežje je bilo daleč in temni valovi so s seboj nosili velike kose ledu, velike ledene plošče, ki so se odtrgale od obrežja in se prepustile toku. Vsa obala in nekaj metrov reke je bilo odeto v leden oklep. Tu in tam je bil razpokan in zdelo se je, da bo voda ponekod zdaj zdaj s truščem odlomila velik kos obale in ga potegnila s seboj z njima vred. Čedalje teže sta napredovala, koraki so postajali krajši, hoja počasnejša. Na mestu, kjer sta slutila obalo, sta se ustavila. Zastala sta pravzaprav le za trenutek.

Pogledala sta si v oči in Anton je videl, da ima Johan povsem miren obraz, pogled je bil top in brez izraza, izmaknil se mu je in se uprl natančno tja v razpoko med ledom. Natančno tja je zrl in niti mišica na obrazu se mu ni premaknila.

Neznana groza se je naselila v Antonu, ko je gledal ta kamniti kip pred seboj, to molčečo postavo, ki ji na vsem ljubem svetu ni bilo mar nič drugega kakor cilj, h kateremu je bila namenjena. Zdelo se mu je, da na pokrajino lega somrak, da se po reki navzgor tihotapijo črni oblaki, da se bo skozi zrak vsak hip zarezal oster piš vetra, ki bo to okamenelo bitje tukaj pred njim za vselej prikovalo na prostor ob reki, koder bo ostalo za vse večne čase. Čutil je, da mu spet razbija srce, da mu sili v grlo krik, ki bi hotel razrušiti grobni mir te pokrajine. Nenadoma ni slišal več niti šumenja reke, vse je bilo tiho in vse je postajalo čedalje bolj neprijetno. Anton je začutil, kako mu topla kri, ki se je doslej pretakala po žilah, počasi ledeni, kako se mu vroča sapa, ki jo je doslej dihal, spreminja v oblake neznosno mrzlega zraka, čutil je, kako zelo je prikovan k tlom, in vedel je, da odslej več ne more nazaj.

Zastala sta pravzaprav le za trenutek.

Obrnila sta se ob reki navzgor, tokrat je hodil naprej Johan, previdno je izbiral pot, da se ne bi led pod njima udril, nekajkrat je preskočil razpoko, včasih je zavil proti sredini reke, včasih se je obrnil proti obrežju. Sedaj

ni bilo več mogoče razpoznati, do kod sega voda pod njima in kje se začnja obala, ni bilo čutiti trdnih tal pod nogami, ves čas med reko in obrežjem, med vodo in zemljo. Anton se je opotekal za njim, strahotno utrujen in nemočen. Tukaj ni bilo mogoče več prav nič spremeniti. Le naprej ob reki navzgor, do samotne bajte, ki ju je čakala tam zgoraj, vsa nema in neslišna.

Johan, je rekel Anton, čas je, da se pomeniva. Obhajala ga je čudna slabost, v glavi mu je šumelo, kolena so mu klecala, kakor že prenekaterikrat ta dan. Pomeniva se, Johan, je ponovil Anton, kajti Johan je korakal svojo pot, ne da bi se bil ozrl, ne da bi bil pokazal kakršenkoli znak, da zaznava Antonove obupne poskuse. Vse skupaj, je začel glasneje govoriti Anton, vse skupaj je preveč dobro pripravljeno, je govoril glasneje in glasneje s tresočim se glasom in upiral svoj pogled v širok Johanov hrbet. Se ti ne zdi, Johan, da je vse skupaj preveč dobro pripravljeno, je začel Antonov glas naraščati, tako dobro pripravljeno, je že kričal, tako dobro je pripravljeno, je tulil, da se ne more končati dobro. Ne more se končati dobro, slišiš Johan, je Anton vreščal. Glas se mu je od besede do besede spreminjal, počasi je naraščal, roke so se mu tresle, z izbuljenimi očmi je Anton kričal, Johan je zlagoma, kakor bi se nič posebnega ne dogajalo, upočasn timer svoj korak, povsem mirno se je obrnil in gledal v vreščече in opletajočega Antona, kateremu se je glas povzpel v neslutene višave, dokler ni govoril kar z nekakšnim nemogočim falzetom.

— Kaj bi se naj vendar pomenila, prijatelj, je dejal Johan. Vse telo je bilo pri miru, glava pri miru, pogled uperjen na reko ali morebiti nekam čez, na drugo obrežje, kjer se je monotona pokrajina nadaljevala.

Anton je šele sedaj opazil, da mu vse telo trepeta. Čutil je, kako mu oči lezejo iz glave, v ušesih mu je bobnelo; vse od trenutka ko sta se ustavila in se potlej napotila ob reki navzgor, se mu je v telesu sproščala čudna napetost. Ves čas je trdno stiskal ustnice, ker je slutil, da mu bo zdaj zdaj iz grla bruhnil krik, ki ga ne bo mogel zadržati. Stiskal je ustnice in zobe, roke so mu silile navzgor, h glavi in grlu, pogled je nemirno plesal po temni površini vode, ki se je kotalila navzdol, noseč s seboj plošče ledu, noge so popuščale, le odmev Johanovih neizprosni korakov jih je še vodil za seboj.

— Kaj bi se torej pomenila, je ponovil Johan.

Antonovo telo se je počasi sproščalo. Roke so še nekaj časa poplesovale po gumbih, glava se je obračala sem ter tja, potem so se umirile noge, kar zakopale so se v tla, roke so omahnile, pogled se je povесil k tlom, tja k Johanovim škornjem.

— Čudne reči se dogajajo z menoj, odkar sem prišel v ta kraj, je čez čas rekel Anton.

— Zberi se, prijatelj, je rekel Johan, naporno delo naju čaka.

— Tudi jezik se mi lepi na nebo, je rekel Anton.

— Ja, tudi jezik.

— In noge me izdajajo.

— Utrujen si, prijatelj, hoje nisi vaju.

- Počakajva še malo, pomeniva se.
- Saj čakava, saj se meniva.
- Nemara bi sedla in pogledala, če je kdo za nama.
- Nikogar ni, tod je videti vsakogar kilometer naokoli.
- A zdaj sva ob reki, tukaj je svet nižji.
- Nič zato. Tudi od tod je moč vsakogar opaziti.
- Je do bajte še daleč? Bolje bi bilo, če bi si poprej odpočila.
- Greva, je rekel Johan, kmalu bova tam. Potem se je obrnil, pokazal Antonu hrbet in ga pustil, da se je še nekaj časa obotavljal, preden je stopil za njim.

Pred njima se je vzel majhen griček, zagrizla sta se v breg, sneg jima ni dovoljeval hitrejšje hoje, utrujene noge so le počasi in stežka zmagovale vzpetino. Ko sta prišla na vrh, se je pod njima ob reki odprla dolinica, nekakšna kotanja z razmajano bajto na sredi. Johan je močno hropel, Anton pa se je ozrl dol k reki. Videl je, da je bila vsa temna od oljnate, črne krvi.

Sedaj se je bajta približevala hitro in zanesljivo. Temni kup lesa tam spodaj je prihajal bliže in bliže, Anton je čutil, kako narašča, kako se vzpenja k nebu, ki je ležalo tik nad reko in ravnico. Zdaj pa se pripravi, je rekel Johan in Anton je sunkovito snel puško z ramen in jo pripravil, zdela se mu je povsem lahka in prijazna, medtem ko je bajta z vsakim korakom naraščala, nebo je pritiskalo k tlom, nobene utrujenosti ni bilo več čutiti v nogah in telesu, reka je tekla počasneje in težje, koraki so bili vse hitrejši, kretnje sunkovite, a mirne. Saj je vendar noč, je rekel Anton, saj se je čisto zmračilo, sneg se bo usul izpod neba, reka bo zledenela, v hiši bo zasvetila luč. Anton je povsem razločno videl, kako bolnik skuša vstati iz postelje, kako se opira na komolce in čaka, da se bodo odprla vrata, kajti bajta je bila bliže, vse temnejša in tišja.

Lirični zapisi

Ivanka Hergold *Kaj neki je opazoval dolgolasec z daljnogledom?*

Pomislite na običajno prašno cesto, široko podeželsko cesto, ki se nekoliko vzpenja, potem naredi ovinek in za tem ovinkom je praktično konec sveta, ker cesta nato steče z divjo hitrostjo po nenaseljenem ravnem polju in je tam že tlakovana. Tu pa je prah debel in nekaj ga veter zanesse tudi na lične občinske hiše, iz katerih smrdi po čistem udobju in belkasti osamelosti delavskih družin. Po cesti navzgor prihaja dolgolasec v kavbojskih hlačah in majici nedoločljive barve. Velikokrat ga lahko vidim s svojega lenega okna, včasih se mu je že bogvekam mudilo, zanesljivo ga poznam toliko, da lahko trdim, da nima poklica, nima končane niti osnovne šole, ima mater, ki je na sam novoletni večer pozabila nanj in ga zaklenila ven, tedaj je sedel na klopco pod češnjo in tedaj so mu tudi zmrznili nožni prsti, vem o njem, da